-- Journal of Tax Research --
Volume 32, Issue 64, Winter 2025, 47-70
taxjournal.ir
DOI:/10.61186/taxjournal.32.64.1

Iranian National Tax Administration

Investigating the Impact of Mental Accounting on Income Tax and Value-added Tax among Self-Employed Business Owners

Hosein Nourani* Associate Professor, Department of Accounting and Economics, University of Hormozgan, BandarAbbas, Iran.

Mostafa Shamsoddini Assistant Professor, Department of Accounting and Economics, University of Hormozgan, BandarAbbas, Iran.

Abstract

Recently, based on the theory of mental accounting, several studies have investigated the understanding of taxpayers' decisions, and preliminary evidence shows that taxpayers differ from each other in the use of mental accounting. However, previous research has not yet determined the prevalence of mental accounting among self-employed taxpayers and has not investigated the potential source of inter-individual differences in mental accounting among self-employed taxpayers; Therefore, the main goal of this research is to investigate the effect of mental accounting on income tax and value-added tax among self-employed business owners. The current research is survey research. The statistical population of the research includes the taxpayers of Kerman province in 2022. The results of the hypothesis test using a sample of 114 real taxpayers showed that mental accounting has a positive and significant relationship with income tax and value-added tax. Also, the results showed that there is a significant difference between the mental accounting of income tax and value-added tax. In other words, taxpayers are more likely to keep a separate mental account for VAT than for income tax.

* Corresponding Author: h.noorani@hormozgan.ac.ir
How to Cite: Nourani, H., & Shamsoddini, M. (2025). Investigating the Impact of Mental Accounting on Income Tax and Value-added Tax among Self-Employed Business Owners. *Journal of Tax Research, 32*(64), 47-70.

e-ISSN: 2717-1817 p-ISSN: 2251-64-84 Received: 04 /10 /2023 Accepted: 24 / 11/2024 Original Research

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

Introduction

One of the tax-paying sectors in Iran's tax system is the business sector. The taxpayers of this sector are not employed by anyone and are known as business owners or self-employed. In Iran's tax system, the taxation of natural persons or self-employment has historically presented significant challenges. The inefficiency of the country's tax system has resulted in a relatively low allocation of tax revenues to this category of taxpayers. Taxpayers engaged in business ownership and self-employment represent a particularly salient subject of interest from both political and research perspectives. It is commonly assumed that self-employed taxpayers exhibit a lower degree of compliance than their salaried counterparts, due to the greater potential for tax evasion afforded to them. Mental accounting theory is an approach derived from behavioral finance and judgment and decision-making literature. It describes the cognitive processes that people apply to track their incomes and expenses, mainly through categorizing their financial activities and allocating them to specific budgets. The theoretical literature has yet to determine the prevalence of mental accounting among self-employed taxpayers, nor has it addressed potential sources of individual differences in taxpayers' mental accounting, such as personality (e.g., knowledge, conscientiousness, impulsivity). Economic factors have been emphasized in research, while psychological factors have been investigated less. Moreover, previous research in the field of mental accounting of taxes has not compared the impact of taxpayers' mental accounting on income and value-added tax. Rather, it has considered these factors individually. Consequently, there is a paucity of information regarding the relationship between mental accounting, tax evasion, and tax planning. This represents a significant gap in the existing literature, which this research aims to address.

Methods and Material

The present study employs an applied approach to its research question, utilizing descriptive-analytical and survey methods for data collection and implementation. Given the focus on a particular society, the study is situated within the context of case studies. The statistical population encompasses the taxpayers of Kerman province in 1401, from whom the questionnaires were distributed. In light of the inherent uncertainty associated with the statistical population, Cochran's formula was employed to determine the minimum required sample size. In this regard, the number of questionnaires distributed was considered to be 130, which were distributed among the taxpayers of Kerman province. Ultimately, 114 valid questionnaires were approved. The Cronbach's alpha and composite reliability coefficients indicate that all values exceed 0.7, thereby demonstrating that the research model exhibits adequate reliability. Furthermore, all AVE values exceed 0.5, which substantiates the appropriate correlation of the research model. To assess the quality and validity

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

of the model, the validity index of sharing and the validity index of redundancy have been employed. The following hypotheses were posited in this research:
The first hypothesis is that mental accounting affects income tax payments among self-employed business owners.
The second hypothesis posits that mental accounting affects the acceptance of value-added tax among self-employed business owners.
The third hypothesis posits that there is a significant difference between the subjective accounting of income tax and the subjective accounting of value-added tax.

Results and Discussion

The objective of testing the initial hypothesis of the research is to examine the influence of mental accounting on income tax payments. The standardized coefficient of the path between mental accounting and income tax is 0.754, which is statistically significant at the 0.05 level. The positive and statistically significant path coefficient indicates that mental accounting has a direct effect on income tax payment. Consequently, the initial hypothesis of the research is confirmed. The objective of testing the second hypothesis of the research is to ascertain the impact of mental accounting on the acceptance of value-added tax. The standardized coefficient of the path between mental accounting and value-added tax is 0.594, which is significant at the 0.05 level. Therefore, with 95% certainty, it can be concluded that mental accounting has a significant effect on the acceptance of value-added tax. The positive and significant path coefficient indicates that mental accounting has a direct effect on the acceptance of value-added tax. Therefore, the second hypothesis of the research is confirmed. The objective of testing the third hypothesis of the research is to conduct a comparative analysis between the subjective accounting of income tax and the subjective accounting of value-added tax. A t-test was employed for the purpose of testing the third hypothesis. The results of the t-test are presented in Table 6 and indicate a negative and significant relationship between the subjective accounting of income tax and the subjective accounting of value-added tax at the 0.05 level of significance. The significance of the average difference coefficient indicates a significant discrepancy between the subjective accounting of income tax and the subjective accounting of value-added tax. The negative difference coefficient of the averages also indicates that taxpayers are more likely to maintain a discrete mental account for value-added tax than for income tax. Consequently, the third hypothesis of the research is not rejected.

Conclusion

This research has the potential to contribute to the advancement of knowledge in the field of tax compliance. Additionally, given the intrinsic relationship between

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

accounting and taxation and the fact that a significant number of tax advisors are professional accountants, an enhanced understanding of how taxpayers approach tax calculations among accountants could facilitate more informed decision-making in tax consulting and ultimately benefit the government. Enhancing tax compliance is a valuable outcome of this research, which also advances our understanding of tax accounting.

Keywords: Income Tax, Mental Accounting, Self-Employed, Value-Added Tax.

JEL Classification: H25, J54, M41.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

-- مجله علمی، پژوهشنامه مالیات --
شماره۶۴، دوره ۳۲، زمستان ۱۴۰۳، ۷۰-۴۷
taxjournal.ir
DOI:/10.61186/taxjournal.32.64.1

مقاله پژوهشی
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۱۲
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۰۴
p-ISSN: ۲۲۵۱-۶۴-۸۴
e-ISSN: ۲۷۱۷-۱۸۱۷

بررسی تأثیر حسابداری ذهنی بر مالیات بر درآمد و مالیات بر ارزش‌افزوده در میان صاحبان کسب و کارهای خود اشتغال

حسین نورانی* دانشیار، گروه حسابداری و اقتصاد، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران.

مصطفی شمس‌الدینی استادیار، گروه حسابداری و اقتصاد، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران.

چکیده

اخیراً بر مبنای نظریه حسابداری ذهنی، پژوهش‌های متعددی به بررسی درک تصمیمات مالیات‌دهندگان پرداخته‌اند و شواهد اولیه نشان می‌دهد مالیات‌دهندگان در استفاده از حسابداری ذهنی با یکدیگر تفاوت دارند. بااین‌حال، پژوهش‌های پیشین هنوز میزان شیوع حسابداری ذهنی را در میان مالیات‌دهندگان خود اشتغال تعیین نکرده است و به بررسی منشأ بالقوه تفاوت‌های بین فردی در تفکیک ذهنی مالیات‌دهندگان خود اشتغال نپرداخته است، بنابراین هدف اصلی این پژوهش، بررسی تأثیر حسابداری ذهنی بر مالیات بر درآمد و مالیات بر ارزش‌افزوده در میان صاحبان مشاغل خود اشتغال است. پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش شامل مؤدیان مالیاتی استان کرمان در سال ۱۴۰۱ است. نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها با استفاده از نمونه‌ای شامل ۱۱۴ مؤدی مالیاتی حقیقی نشان داد حسابداری ذهنی دارای رابطه مثبت و معنی‌دار با مالیات بر درآمد و مالیات بر ارزش‌افزوده است. همچنین نتایج نشان داد بین حسابداری ذهنی مالیات بر درآمد و حسابداری ذهنی مالیات بر ارزش‌افزوده تفاوت معناداری وجود دارد. به بیانی دیگر، مالیات‌دهندگان با احتمال بیشتری برای مالیات بر ارزش‌افزوده، نسبت به مالیات بر درآمد، حساب ذهنی جداگانه در نظر می‌گیرند.

کلیدواژه‌ها: حسابداری ذهنی، خود اشتغال، مالیات بر ارزش افزوده، مالیات بر درآمد.

طبقه‌بندی JEL: H25, J54, M41.

* نویسنده مسئول: h.noorani@hormozgan.ac.ir

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]
[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

مقدمه

یکی از بخش‌های تأمین‌کننده مالیات در نظام مالیاتی ایران، بخش مشاغل است. مؤدیان مالیاتی این بخش، در استخدام کسی نیستند و با عنوان صاحبان مشاغل یا خود اشتغال شناخته می‌شوند. در نظام مالیاتی ایران، برقراری مالیات بر اشخاص حقیقی یا خود اشتغال همواره با مشکلاتی روبرو بوده است و به دلیل عدم کارایی نظام مالیاتی کشور، سهم پایینی از درآمدهای مالیاتی به این نوع مالیات اختصاص یافته است (Arabmazar and Dehghani, 2010; Arabmazar et al., 2012).

مالیات‌دهندگان، صاحبان مشاغل و کسب و کارهای خود اشتغال هم از منظر سیاسی و هم از منظر پژوهشی مورد توجه ویژه هستند. مؤدیان مالیاتی خود اشتغال معمولاً نسبت به حقوق‌بگیران، کمتر تسلیم‌شونده و مطیع در نظر گرفته می‌شوند، زیرا فرصت‌های بیشتری برای فرار مالیاتی دارند (Batrancea et al., 2022; Mazzolini et al., 2022) و نیز تمایل بیشتری برای پذیرش ریسک مالی ناشی از فرار مالیاتی دارند (Beer et al., 2020). علاوه بر این، صاحبان مشاغل کوچک در ابعاد دیگر نیز با حقوق‌بگیران تفاوت دارند. اولاً، معمولاً مشمول مالیات‌های متعددی هستند و باید مالیات‌های غیرمستقیمی مانند مالیات بر ارزش‌افزوده را نیز وصول کنند. دوم، موظف هستند که فعالیت‌های مالی کسب وکار خود را خودشان مدیریت کنند. آنها باید درآمدها و هزینه‌های خود را سازمان‌دهی کنند، فاکتورها را صادر و پیگیری کنند و اظهارنامه مالیاتی را با یا بدون کمک یک متخصص مالیاتی، برای انجام تعهدات خود در قبال سازمان امور مالیاتی آماده کنند. چنین مدیریتی به مهارت در حسابداری، دانش در مورد قوانین مالیاتی و درجاتی از خودکنترلی نیاز دارد. این موضوع باعث شده بخشی از ادبیات حسابداری ذهنی که به عنوان یک استراتژی برای مدیریت پول و غلبه بر مشکلات کنترل فردی تعریف می‌شود به استفاده حسابداری ذهنی توسط کارفرمایان اختصاص داشته باشد (Olsen et al., 2019).

تئوری حسابداری ذهنی رویکردی از امور مالی رفتاری و ادبیات قضاوت و تصمیم‌گیری فرایندهای شناختی را توصیف می‌کند که افراد برای پیگیری درآمدها و هزینه‌های خود، عمدتاً از طریق طبقه‌بندی فعالیت‌های مالی خود و تخصیص آنها به بودجه‌های خاص، اعمال می‌کنند (Antony, 2020). در همین راستا، پژوهش‌های متعددی به بررسی اثرات حسابداری ذهنی، به ویژه بر انتخاب مصرف‌کننده پرداخته است (Antonides and Ranyard, 2017; Nguyen

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

et al., 2019; Wen et al., 2021). بااین‌وجود، اخیراً نظریه حسابداری ذهنی برای درک تصمیمات مالیات‌دهندگان مطیع مورد استفاده قرار گرفته است. شواهد اولیه نشان می‌دهد مالیات‌دهندگان خود اشتغال در استفاده از حسابداری ذهنی با یکدیگر تفاوت دارند و اینکه حسابداری ذهنی به رعایت مالیات بر درآمد مربوط می‌شود (Muehlbacher et al., 2017). یافته‌ها نشان می‌دهد عدم رعایت قوانین مالیاتی الزاماً نتیجه روحیه مالیاتی پایین نیست، بلکه ممکن است گاهی از فقدان توانایی انجام تعهدات مالیاتی ناشی شود (Olsen et al., 2019). با این حال، ادبیات نظری هنوز میزان شیوع حسابداری ذهنی را در میان مالیات‌دهندگان خود اشتغال تعیین نکرده است و همچنین به بررسی منشأ بالقوه تفاوت‌های بین فردی در تفکیک ذهنی مالیات‌دهندگان، مانند ابعاد مختلف شخصیت فرد (به عنوان مثال، دانش، وظیفه‌شناسی، و تکانش‌گری) نپرداخته است و تأکید بیشتر پژوهش‌ها، بر عوامل اقتصادی مؤثر بوده و کمتر به بررسی عوامل روان‌شناختی پرداخته شده است. علاوه بر این، پژوهش‌های پیشین در حوزه حسابداری ذهنی مالیات‌ها، تأثیر حسابداری ذهنی مالیات‌دهندگان بر درآمد و مالیات بر ارزش‌افزوده را با یکدیگر مقایسه نکرده است، بلکه فقط به صورت انفرادی آنها را در نظر گرفته است، لذا اطلاعات کمی در مورد چگونگی ارتباط حسابداری ذهنی با فرار مالیاتی و برنامه‌ریزی مالیاتی وجود دارد، بنابراین شکاف قابل‌توجهی در ادبیات موجود وجود دارد که این پژوهش به دنبال پر کردن آن است.

اگر افراد خود اشتغال به طور منظم از حسابداری ذهنی استفاده کنند، ممکن است بر نحوه برنامه‌ریزی آنها برای مالیات، تخصیص منابع، درک درآمد و هزینه‌های آنها تأثیر بگذارد. صاحبان کسب و کارهای خود اشتغال می‌توانند درآمدها و هزینه‌های خود را به گونه‌ای تقسیم کنند که بر تمایل آنها به پرداخت مالیات، شیوه‌های بودجه‌بندی و مطابقت کلی آنها تأثیر بگذارد. این اختلاف در حسابداری ذهنی می‌تواند منجر به تغییراتی در رفتارهای پرداخت مالیات شود که هم بر نتایج مالی فردی و هم بر نرخ‌های انطباق مالیاتی گسترده‌تر در این کسب و کارها تأثیر بگذارد. درک رابطه بین حسابداری ذهنی و پرداخت‌های مالیاتی برای توسعه مکانیسم‌ها و سیاست‌های حمایتی مؤثر با هدف افزایش انطباق مالیاتی و مدیریت مالی در میان کسب و کارهای خود اشتغال ضروری است. بر این مبنا این پژوهش در پی پاسخ به پرسش‌های زیر است:

- آیا صاحبان کسب و کارهای خود اشتغال از حسابداری ذهنی استفاده می‌کنند؟
- آیا حسابداری ذهنی پرداخت مالیات بر درآمد در میان صاحبان مشاغل خود اشتغال را افزایش می‌دهد؟

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

- آیا حسابداری ذهنی بر پذیرش مالیات بر ارزش‌افزوده در میان صاحبان مشاغل خود اشتغال تأثیر دارد؟

این پژوهش می‌تواند منجر به گسترش دانش در حوزه تمکین مالیاتی گردد. همچنین نظر به پیوند ناگسستنی حسابداری و مالیات و این موضوع که بسیاری از مشاوران مالیاتی حسابداران حرفه‌ای هستند، آگاهی حسابداران از اینکه مؤدیان محاسبات مربوط به پرداخت مالیات را چگونه در ذهن خود انجام می‌دهند، می‌تواند در تصمیم‌گیری آنها در مشاوره مالیاتی و نیز کمک‌رسانی به دولت و در جهت ارتقای تمکین مالیاتی مفید باشد. در نتیجه، این پژوهش سبب گسترش دانش در حوزه حسابداری مالیاتی نیز می‌گردد. در این راستا، مقاله حاضر در شش بخش ارائه شده است. بخش دوم و سوم به مبانی نظری و پیشینه پژوهش اختصاص یافته است. روش‌شناسی و فرضیه‌های پژوهش در بخش چهارم مورد بررسی قرار گرفته است. در بخش پنجم به تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش پرداخته شده و در نهایت بخش ششم، به نتیجه‌گیری و پیشنهادها اختصاص یافته است.

مبانی نظری

حسابداری ذهنی از ایده‌های نظریه چشم‌انداز استفاده می‌کند و آنها را گسترش می‌دهد و به طور ویژه، بر اساس سه ایده اصلی کدگذاری، طبقه‌بندی و ارزیابی شکل گرفته است. کدگذاری چگونگی ادراک و تجربه نتایج مالی را ثبت می‌کند و تا حدود زیادی، شامل تعیین نحوه ارزیابی فرد از تعداد نتایج جریان‌های ورودی یا خروجی مورد بررسی (نحوه تفکیک یا ادغام آنها) و همچنین، علامت آنها (سود یا زیان) است. طبقه‌بندی، اختصاص دادن جریان‌های ورودی و خروجی به حساب‌های ذهنی خاص، مانند حساب‌های سرمایه‌گذاری، مخارج، درآمد و ثروت است. ارزیابی، به نحوه ارزیابی حساب‌ها پس از کدگذاری و طبقه‌بندی آنها می‌پردازد و شامل توجه به میزان تناوب ارزیابی حساب‌های ذهنی است (برای مثال، روزانه، ماهانه یا سالانه). هر کدام از این اجزاء بر نحوه تصمیم‌گیری مالی افراد تأثیر می‌گذارند (Kian et al., 2018).

نظریه چشم‌انداز، توضیح می‌دهد که چگونه افراد تصمیماتی را که شامل ریسک و عدم اطمینان است، به ویژه در زمینه سود و زیان، اتخاذ می‌کنند. این نظریه بیان می‌کند که افراد در مورد منافع بالقوه، ریسک‌گریز هستند، اما ممکن است در موقعیت‌های زیان‌دهی، ریسک‌پذیر

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

شوند. از نظر رعایت مالیات، این بدان معناست که افراد احتمالاً به تعهدات مالیاتی خود عمل می‌کنند تا از خطر جریمه یا بررسی اضافی جلوگیری کنند. همچنین وقتی این افراد با یک صورتحساب مالیاتی بزرگ مواجه می‌شوند، ممکن است احساس کنند که پرداخت‌های بیشتر فقط ضرر آنها را تشدید می‌کند. در نتیجه، ممکن است یک موضع ریسک‌جویانه اتخاذ کنند و ریسک‌هایی مانند فرار مالیاتی یا استراتژی‌های اجتناب از مالیات را برای به حداقل رساندن زیان‌های درک شده خود انتخاب کنند (Fochmann and Wolf, 2015).

پژوهش‌های پیشین، جنبه‌های مختلفی از رابطه بین حسابداری ذهنی و رفتار مالیات‌دهندگان را بررسی کرده‌اند. بورت[1] و همکاران (۲۰۲۳) نشان دادند تصمیم‌گیری‌های تهاجمی در پرداخت مالیات تا حدود زیادی به برداشت ذهنی مالیات‌دهندگان بستگی دارد. به همین ترتیب، مطالعه پوسپیتا و واردانی[2] (۲۰۲۲) نشان داد میزان تخمین‌های مالیات پرداختی افراد، میزان صرفه‌جویی یا هزینه‌های افراد را تعیین می‌کند. دامی و حاجی ملادرویش[3] (۲۰۲۰) بیان می‌کنند که حسابداری ذهنی بر فرار مالیاتی افراد تأثیرگذار است. در این راستا، باتاچارجی و همکاران (۲۰۱۵) از فرضیه ویرایش ذهنی و نظریه حسابداری ذهنی بهره گرفتند تا مشخص کنند میزان تخمین‌های مالیاتی افراد و تجربه مالیات پرداختی افراد، می‌تواند بر تمکین مالیاتی تأثیرگذار باشد. درمجموع، اغلب پژوهش‌های پیشین در مورد حسابداری ذهنی و تمکین مالیاتی نشان می‌دهند حسابداری ذهنی افراد بر تمکین مالیاتی آنها تأثیر دارد، اما یافته‌ها در مورد نحوه اثرگذاری بر تمکین مالیاتی، مبهم هستند. این گروه از پژوهش‌ها بیان می‌کنند مالیات‌دهندگان مشاغل آزاد از نظر برداشت و طبقه‌بندی مالیات‌ها، با هم تفاوت دارند، یکی از توجیه‌های احتمالی برای این یافته‌های ناهماهنگ و ناهمسو، این است که باید حسابداری ذهنی را برای توصیف بهتر این رفتارها استفاده کرد (Mazzolini et al., 2022).

در حسابداری ذهنی، افراد برای ساده‌سازی تصمیم‌گیری و ارزیابی وضعیت اقتصادی خود، فعالیت‌های مالی خود را دسته‌بندی می‌کنند. به طور کلی، افراد مالیات‌ها را به دلیل ماهیت آنها به عنوان جریان خروجی، تأثیر آنها بر درآمد قابل تصرف و استراتژی‌های شناختی مورد استفاده برای مدیریت امور مالی شخصی، به عنوان هزینه در حسابداری ذهنی طبقه‌بندی می‌کنند (Nteso, 2021). این طبقه‌بندی بیشتر تحت تأثیر عوامل روان‌شناختی

1. Burt
2. Puspita and Wardani
3. Dhami and Hajimoladarvish

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]
[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

مانند چارچوب، اختلاف درآمد، نگرش عمومی نسبت به مالیات و احساس مالکیت بر درآمد است. این عناصر، تعامل پیچیده بین تصمیم‌گیری مالی و نگرش‌های روان‌شناختی در درک رعایت مالیات و مدیریت مالی شخصی را نشان می‌دهند (Mohammed and Tangl, 2023).

مالیات، پرداختی اجباری به دولت است که شامل خروج پول می‌شود (Bell, 2000). این امر مشابه سایر هزینه‌های معمولی مانند اجاره یا قبوض آب و برق است که باعث می‌شود افراد مالیات را به عنوان هزینه مرتبط با درآمد طبقه‌بندی کنند. همچنین مالیات اغلب به عنوان کسر از کل درآمد تلقی می‌شود؛ وقتی افراد درآمد ناخالص خود را در نظر می‌گیرند، مالیات‌ها، درآمد خالص موجود برای هزینه‌های شخصی را کاهش می‌دهد. از طرف دیگر، نگرش نسبت به مالیات بر حسابداری ذهنی تأثیر می‌گذارد (Olsen et al., 2019). مثلاً اگر افراد مالیات را به عنوان درصدی از درآمد خود ببینند، ممکن است احساس کنند ناعادلانه است و یا بار سنگینی به آنها تحمیل می‌کند. دیدگاه‌ها در مورد کارایی دولت، خدمات عمومی تأمین‌شده توسط درآمدهای مالیاتی و عدالت نظام مالیاتی می‌توانند بر اینکه افراد مالیات را به عنوان سهم مثبت یا تعهدی منفی در نظر بگیرند، تأثیر بگذارد. مردم اغلب احساس مالکیت به درآمد خود دارند که منجر به این تصور می‌شود که مالیات نشان‌دهنده از دست دادن پولی است که به‌سختی بدست آورده‌اند (Ozkan and Ozkan, 2020). این احساس، طبقه‌بندی مالیات را به عنوان هزینه تقویت می‌کند و سبب بیزاری از پرداخت‌های بیشتر می‌شود.

پژوهش رفتاری مالیات عمدتاً بر مالیات‌های مستقیم، به خصوص مالیات بر درآمد، تأکید و تمرکز دارند. مالیات بر درآمد، یک نوع مالیات مستقیم است، زیرا مالیات‌دهندگان بخشی از درآمد خود را به صورت مستقیم به اداره مالیات پرداخت می‌کنند. از سوی دیگر، مالیات بر ارزش‌افزوده، نوعی مالیات غیرمستقیم است که مالیات‌پرداز (مشتری) به واسطه (تأمین‌کننده)، پرداخت می‌کند و سپس آن را به اداره مالیات منتقل می‌نماید، درحالی‌که تعیین مقدار صحیح مالیات بر درآمد لازم، اغلب پیچیده است، اما شناسایی مبلغ مالیات بر ارزش‌افزوده لازم برای پرداخت، نسبتاً آسان است. تأمین‌کنندگان مبلغ خالص مالیات بر ارزش‌افزوده را مطابق با اختلاف مالیات بر ارزش‌افزوده پرداخت شده بر اساس ورودی‌های میانی (مالیات‌های ورودی) و مالیات‌های تحمیل شده در طی فروش (مالیات‌های خروجی)، پرداخت می‌کنند. در نتیجه، مالیات بر ارزش‌افزوده یک بار مدیریتی بر دوش مالیات‌دهندگان مشاغل است، نه بار مالی، درحالی‌که پژوهش‌های اکتشافی، اولین نشانه‌های تفاوت بین فردی را در حسابداری

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

ذهنی مالیات بر ارزش‌افزوده ارائه می‌دهند (Olsen et al., 2019)؛ اما مطالعات پیشین بررسی نکرده‌اند که مکانیزم‌های مختلف ضمنی، چگونه به طور مستقیم و غیرمستقیم، مالیات را به حسابداری ذهنی ارتباط می‌دهند. این حقیقت که مالیات بر درآمد، عملاً به وسیله صاحب کسب و کار پرداخت می‌شود، درحالی‌که مالیات بر ارزش‌افزوده در نهایت توسط مشتری پرداخت می‌شود، می‌تواند بر تفکیک ذهنی مالیات‌های الزامی تأثیر بگذارد.

پیشینه پژوهش

موهلباخر[1] و همکاران (۲۰۱۷) به بررسی حسابداری ذهنی و تطابق مالیاتی پرداختند. بر اساس نظریه آینده‌نگر، می‌توان استدلال کرد که تفکیک ذهنی مالیات‌های ناشی از درآمد خالص بر نقطه مرجع مالیات‌دهندگان در تصمیم‌گیری تأثیر می‌گذارد و منجر به انطباق مالیاتی بیشتر می‌شود. نتایج نشان داد گرایش فردی به تفکیک ذهنی مالیات بر درآمد و درآمد خالص با نگرش آنها نسبت به پرداخت مالیات و تجربیات آنها ارتباط مثبت دارد.

کیان[2] و همکاران (۲۰۱۸) به بررسی تأثیر حسابداری ذهنی بر رفتار سرمایه‌گذاران از دیدگاه گزارشگری مالی پرداختند. نتایج این پژوهش بیانگر اثر تعدیلی گزارش زیان بر ارتباط بین سود خالص و قیمت سهام است که انتظار می‌رود در راستای تأیید نظریه حسابداری ذهنی در صورت سود و زیان باشد.

اولسن[3] و همکاران (۲۰۱۹) به بررسی حسابداری ذهنی مالیات بر درآمد و مالیات بر ارزش‌افزوده در میان صاحبان کسب و کارهای مستقل (آزاد) پرداختند. نتایج نشان داد برخی از مالیات‌دهندگان به صورت ذهنی مالیات را از گردش مالی جدا می‌کنند (جداکننده‌ها). درحالی‌که سایرین این‌گونه نیستند (ادغام‌کننده‌ها). نتایج این پژوهش حاکی از تفاوت‌های محدودی در حسابداری ذهنی بین مالیات بر درآمد و مالیات بر ارزش‌افزوده بود.

مؤمنی[4] و همکاران (۲۰۱۹) به بررسی تأثیر حسابداری ذهنی مالیات بر فرار مالیاتی و برنامه‌ریزی مالیاتی در میان صاحبان کسب و کارهای مستقل پرداختند و به این نتیجه رسیدند تفاوت‌های بین فردی و دانش مالیاتی بر حسابداری ذهنی تأثیر مثبت دارد، اما شخصیت و مشخصات تجاری بر حسابداری ذهنی تأثیر ندارد. همچنین، حسابداری ذهنی بر نیت افراد

1. Muehlbacher
2. Kian
3. Olsen
4. Momeni

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

برای فرار مالیاتی تأثیر ندارد. در نهایت، حسابداری ذهنی بر سطوح مشخصی از برنامه‌ریزی مالیات تأثیر مثبت دارد.

ابراهیمی و نجفی[1] (۲۰۲۰) به بررسی نقش حسابداری ذهنی بر رفتار مالیاتی خویش‌فرمایان پرداختند. نتایج حاصل از این پژوهش بیانگر این است که خویش‌فرمایان در استفاده از حسابداری ذهنی و محاسبات مربوط به مالیات با یکدیگر متفاوت هستند. ازاین‌رو مالیات‌دهندگان حقیقی را می‌توان به دو گروه تفکیک‌کنندگان و یکپارچه‌کنندگان تقسیم کرد. همچنین نتایج بیانگر این است که مالیات‌دهندگان با احتمال بیشتری برای مالیات بر ارزش‌افزوده، نسبت به مالیات بر درآمد، حساب ذهنی جداگانه در نظر می‌گیرند.

کهن دل[2] و همکاران (۲۰۲۰) به بررسی تأثیر حسابداری ذهنی بر سازگاری مالیاتی حسابرسان خود اشتغال در حضور عوامل سواد مالی، وجدان کاری، مشوق‌های مالیاتی و فرار مالیاتی پرداختند. نتایج نشان داد میزان تأثیر حسابداری ذهنی بر پرداخت مالیات بر ارزش‌افزوده و مالیات بر درآمد به ترتیب برابر با ۷۸ و ۴۵ درصد است. میزان تأثیر سواد مالی، وجدان کاری، مشوق‌های مالیاتی و فرار مالیاتی بر پرداخت مالیات بر ارزش‌افزوده و مالیات بر درآمد به ترتیب به میزان ۴۴ و ۶۹ درصد قابل پیش‌بینی است و شدت رابطه حسابداری ذهنی و پرداخت مالیات ارزش‌افزوده ۰.۲۸۹ است.

روش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر گردآوری داده‌ها و نحوه اجرا، توصیفی-تحلیلی و پیمایشی است و از آنجا که جامعه خاصی را مورد پژوهش قرار می‌دهد، در زمره مطالعات موردی نیز جای می‌گیرد. جامعه آماری شامل مؤدیان مالیاتی استان کرمان در سال ۱۴۰۱ است که پرسشنامه در میان آنها توزیع شده است. با توجه به نامشخص بودن جامعه آماری برای تعیین حداقل حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است.

رقم بدست آمده از فرمول کوکران معادل ۱۰۸ بوده که مبین حجم نمونه مورد نظر بر اساس فرمول کوکران است. بر این اساس حداقل حجم نمونه آماری (دوم) ۱۰۸ نفر است. در همین راستا تعداد پرسشنامه‌ها ۱۳۰ عدد در نظر گرفته شد که بین مؤدیان مالیاتی استان کرمان توزیع شد. در نهایت ۱۱۴ پرسشنامه معتبر مورد تأیید قرار گرفت.

1. Ebrahimi and Najafi
2. Kohandel

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

جدول ۱. ابعاد پرسشنامه

ابعاد	مرجع	تعداد گویه
حسابداری ذهنی	موهلباخر و دیگران (۲۰۱۷) و اولسن و همکاران (۲۰۱۹)	۱-۷
مالیات بر درآمد	موهلباخر و دیگران (۲۰۱۷) و اولسن و همکاران (۲۰۱۹)	۸-۱۲
مالیات بر ارزش‌افزوده	موهلباخر و دیگران (۲۰۱۷) و اولسن و همکاران (۲۰۱۹)	۱۳-۱۵

منبع: یافته‌های پژوهش.

رایج‌ترین ابزار گردآوری اطلاعات در تحقیقات پیمایشی، پرسشنامه است. برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نظر جهت آزمون روابط و سنجش نظرات از یک پرسشنامه استفاده شده است. ابعاد پرسشنامه در جدول (۱) ارائه شده است.

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه اول: حسابداری ذهنی بر پرداخت مالیات بر درآمد در میان صاحبان کسب و کارهای خود اشتغال تأثیر می‌گذارد.

فرضیه دوم: حسابداری ذهنی بر پذیرش مالیات بر ارزش‌افزوده در میان صاحبان کسب و کارهای خود اشتغال تأثیر می‌گذارد.

فرضیه سوم: بین حسابداری ذهنی مالیات بر درآمد و حسابداری ذهنی مالیات بر ارزش‌افزوده تفاوت معناداری وجود دارد.

یافته‌های پژوهش

برای بررسی پایایی و روایی سازه‌ها سه معیار پیشنهاد می‌شود: الف- پایایی هر یک از گویه‌ها با استفاده آلفای کرونباخ، ب- پایایی ترکیبی هر یک از سازه‌ها و ج- میانگین واریانس استخراج شده (Sarstedt et al., 2019). دو معیار اول به بررسی پایایی و معیار سوم به بررسی روایی سازه‌های پژوهش می‌پردازد.

معیار آلفای کرونباخ، معیار سنتی برای تعیین پایایی سازه‌ها است. در رویکرد حداقل مربعات جزئی معادلات ساختاری، معیار مدرن‌تری نسبت به آلفای کرونباخ به نام پایایی ترکیبی معرفی شده است. برای سنجش بهتر پایایی در این پژوهش، هر دوی این معیارها استفاده شده است. مقدار مناسب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی برای هر سازه بیشتر از ۰.۷ است. به بیانی

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

دیگر، مقادیر بیشتر از ۰.۷ نشان‌دهنده پایداری درونی مناسب برای مدل اندازه‌گیری است. مقادیر ضرایب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی در جدول (۲) نشان می‌دهد که تمامی مقادیر، بزرگتر از ۰.۷ است؛ لذا الگوی پژوهش از پایایی مناسب برخوردار است.

معیار میانگین واریانس استخراج شده (AVE) روایی همگرا هر سازه را بررسی می‌کند. مقدار مناسب برای این معیار، مقادیر بزرگتر از ۰.۵ است. روایی همگرا میزان همبستگی هر سازه را با شاخص‌های خود بررسی می‌کند. جدول دو نتایج میانگین واریانس استخراجی (AVE) متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد. همان‌گونه که نتایج جدول (۲) نشان می‌دهد تمامی مقادیر AVE بزرگتر از ۰.۵ است که نشان از همبستگی مناسب الگوی پژوهش دارد.

جدول ۲. نتایج پایایی و روایی همگرا سوالات پرسشنامه

متغیرها	میانگین واریانس استخراج شده	پایایی ترکیبی	آلفای کرونباخ
حسابداری ذهنی	۰.۶۶۰	۰.۹۱۳	۰.۹۱۲
مالیات بر درآمد	۰.۶۳۱	۰.۸۹۵	۰.۸۵۶
مالیات بر ارزش افزوده	۰.۷۷۰	۰.۹۰۹	۰.۸۴۹

منبع: یافته‌های پژوهش.

آزمون برازش مدل ساختاری

قبل از برازش، تحلیل مسیر و برآورد ضرایب مسیر لازم است تا اعتبار و کارایی الگوی برازش شده ارزیابی شود. نتایج شاخص‌های برازش و برآوردهای مدل اصلی در جدول (۳) نشان داده شده است.

برای بررسی کیفیت یا اعتبار مدل از بررسی اعتبار که شامل شاخص بررسی اعتبار اشتراک و شاخص بررسی اعتبار افزونگی می‌باشد، استفاده شده است. شاخص اشتراک، کیفیت مدل اندازه‌گیری هر بلوک را می‌سنجد. شاخص افزونگی به آن Q^2 (شاخص استون و گیسر) نیز می‌گویند. مقادیر مثبت این دو شاخص، نشانگر کیفیت مناسب و قابل قبول مدل اندازه‌گیری است (Dhir et al., 2020). یافته‌های مربوط به هر یک از شاخص‌ها در جدول (۳) نشان می‌دهد شاخص‌ها مثبت و بزرگتر از صفر هستند، لذا می‌توان بیان کرد مدل از کیفیت و اعتبار قابل قبولی برخوردار است.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

جدول ۳. شاخص‌های برازش مدل

متغیرها	شاخص‌های اشتراک (CV Com)	شاخص افزونگی (CV Red)
حسابداری ذهنی	۰.۵۳۸	۰.۵۳۷
مالیات بر درآمد	۰.۴۱۵	۰.۱۵۸
مالیات بر ارزش‌افزوده	۰.۴۹۳	۰.۳۵۴

منبع: یافته‌های پژوهش.

برای بررسی برازش، مدل از شاخص کلی برازش (GOF) استفاده می‌شود. ملاک کلی برازش را می‌توان با محاسبه میانگین هندسی، میانگین مقادیر اشتراکی، و ضریب تعیین (R^2) بدست آورد. برای این شاخص، مقادیر ۰.۰۱، ۰.۲۵ و ۰.۳۶ به ترتیب ضعیف، متوسط و قوی توصیف شده است (Mashhadizadeh et al., 2023).

جدول ۴. مقادیر اشتراکی و R^2

متغیرها	مقادیر اشتراکی	R^2
حسابداری ذهنی	۰.۶۶۰	-
مالیات بر درآمد	۰.۶۳۱	۰.۳۵۲
مالیات بر ارزش‌افزوده	۰.۷۷۰	۰.۵۵۶

منبع: یافته‌های پژوهش.

همان‌طور که نتایج در جدول (۴) نشان می‌دهد تنها متغیرهای درون‌زا دارای مقدار R^2 هستند. پس از انجام محاسبات، مقدار شاخص GOF عددی برابر ۰.۵۵۸ بدست می‌آید که این مقدار شاخصی قوی است که نشان از کیفیت بالای مدل دارد.

نتایج آزمون فرضیه‌ها

در این بخش با در نظر گرفتن تحلیل عاملی تأییدی و ارزیابی سطح اثرگذاری هر یک از سنجه‌ها بر روی متغیرهای تعیین‌شده، به بررسی تحلیل مسیر روابط میان متغیرها و آزمون فرضیه‌ها پرداخته شده است. نمودار (۱) ضرایب استاندارد روابط علی میان متغیرها و نمودار (۲) مقدار آماره t را نشان می‌دهد.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

نمودار ۱. مدل در حالت ضرایب استاندارد

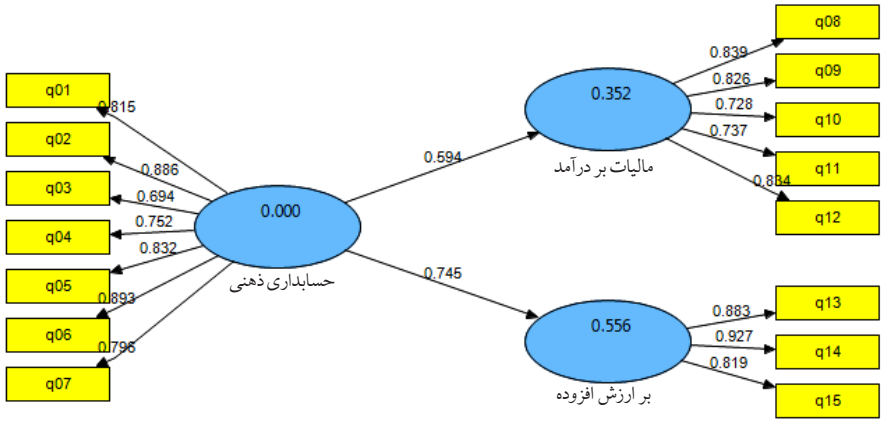

منبع: یافته‌های پژوهش.

نمودار ۲. آماره t مدل در حالت ضرایب استاندارد

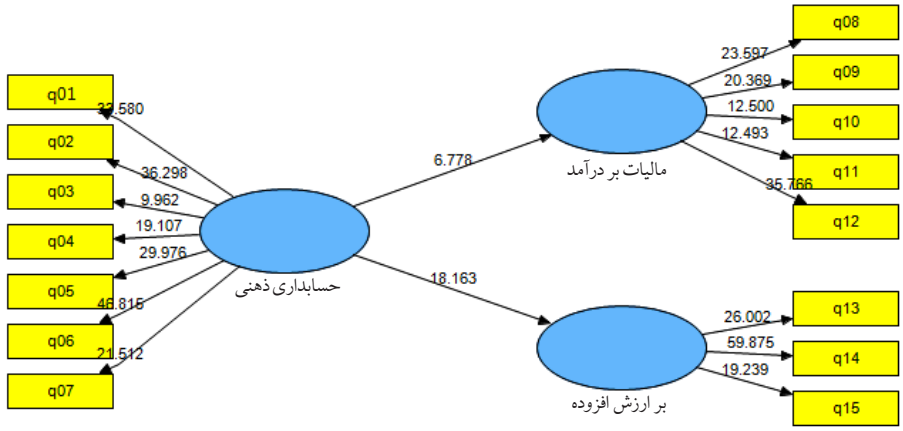

منبع: یافته‌های پژوهش.

جدول ۵. خلاصه ضرایب استاندارد، ضرایب تعیین، آماره t

مسیرها	ضریب استاندارد	آماره t	نتیجه
حسابداری ذهنی ← مالیات بر درآمد	۰.۵۹۴	۶.۷۷۸	تأیید
حسابداری ذهنی ← مالیات بر ارزش‌افزوده	۰.۷۵۴	۱۸.۴۶۳	تأیید

منبع: یافته‌های پژوهش.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

هدف از آزمون فرضیه اول پژوهش، بررسی تأثیر حسابداری ذهنی بر پرداخت مالیات بر درآمد است. ضریب استاندارد شده مسیر میان حسابداری ذهنی و مالیات بر درآمد ۰.۷۵۴ و در سطح ۰.۰۵ معنادار است. مثبت و معنادار بودن ضریب مسیر بیانگر این است که حسابداری ذهنی تأثیر مستقیم بر پرداخت مالیات بر درآمد دارد، لذا فرضیه اول پژوهش تأیید می‌شود.

هدف از آزمون فرضیه دوم پژوهش، بررسی تأثیر حسابداری ذهنی بر پذیرش مالیات بر ارزش‌افزوده است. ضریب استاندارد شده مسیر میان حسابداری ذهنی و مالیات بر ارزش‌افزوده ۰.۵۹۴ و در سطح معناداری ۰.۰۵ معنادار است، بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد حسابداری ذهنی بر پذیرش مالیات بر ارزش‌افزوده تأثیر معناداری دارد. مثبت و معنادار بودن ضریب مسیر بیانگر این است که حسابداری ذهنی تأثیر مستقیم بر پذیرش مالیات بر ارزش‌افزوده دارد، لذا فرضیه دوم پژوهش تأیید می‌شود.

هدف از آزمون فرضیه سوم پژوهش، مقایسه بین حسابداری ذهنی مالیات بر درآمد و حسابداری ذهنی مالیات بر ارزش‌افزوده است. به منظور آزمون فرضیه سوم از آزمون t استفاده شده است. نتایج آزمون t در جدول (۶) ارائه شده است و نشان می‌دهد بین حسابداری ذهنی مالیات بر درآمد و حسابداری ذهنی مالیات بر ارزش در سطح معناداری ۰.۰۵ معنادار رابطه‌ای منفی و معنادار وجود دارد. معنادار بودن ضریب تفاوت میانگین‌ها بیانگر این است که بین حسابداری ذهنی مالیات بر درآمد و حسابداری ذهنی مالیات بر ارزش‌افزوده تفاوت معناداری وجود دارد. منفی ضریب تفاوت میانگین‌ها نیز حاکی از آن است که مالیات‌دهندگان با احتمال بیشتری برای مالیات بر ارزش‌افزوده، نسبت به مالیات بر درآمد، حساب ذهنی جداگانه در نظر می‌گیرند، لذا فرضیه سوم پژوهش رد نمی‌شود.

جدول ۶. نتایج آزمون t

آماره t	تفاوت میانگین‌ها	سطح معناداری
-۶.۵۴۸	-۹.۸۵۳	۰.۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش.

در پایان، خوب بودن برازش مدل با استفاده از پنج شاخص ارزیابی شده و داده‌های تجربی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. این ارزیابی یک همسویی قوی بین مدل ساختاریافته و داده‌های تجربی را نشان می‌دهد.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

جدول ۷. شاخص‌های مرتبط با برازش مدل

شاخص	مقدار
مجذور کای (χ^2)	۱۲۶.۵۶۷
برازش مقایسه‌ای (CFI)	۰.۹۷۸
شاخص نیکویی GFI	۰.۹۲۰
شاخص تاکر-لوییس (TLI)	۰.۹۱۷
ریشه خطای میانگین مجذورات (RMSE)	۰.۰۱۵

منبع: یافته‌های پژوهش.

همان‌طور که در جدول (۷) مشخص است، هر پنج شاخص محاسبه شده، برازش کامل مدل را نشان می‌دهند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

هدف اصلی این پژوهش، بررسی تأثیر حسابداری ذهنی بر مالیات بر درآمد و مالیات بر ارزش‌افزوده در میان صاحبان کسب و کارهای خود اشتغال است. بدین منظور جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌های پژوهش از معادلات ساختاری استفاده شده است. قلمرو زمانی این پژوهش، سال ۱۴۰۱ است. جهت تعیین حجم نمونه آماری از فرمول کوکران استفاده شده است که بر اساس این روش، حجم نمونه آماری ۱۱۴ نفر از مؤدیان مالیاتی استان کرمان در نظر گرفته شده است.

یافته‌های پژوهش در رابطه با فرضیه اول، بررسی تأثیر حسابداری ذهنی بر پرداخت مالیات بر درآمد نشان داد، شدت اثر حسابداری ذهنی بر مالیات بر درآمد برابر ۰.۵۹۴ است و آماره احتمال آزمون نیز ۶.۷۷۸ است که بزرگتر از مقدار بحرانی t در سطح خطای ۵ درصد یعنی ۱.۹۶ است؛ بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد حسابداری ذهنی تأثیر مستقیم و معناداری بر پرداخت مالیات بر درآمد در میان صاحبان کسب و کارهای خود اشتغال دارد و فرضیه اول تأیید می‌گردد. نتایج حاصل از آزمون فرضیه دوم بررسی تأثیر حسابداری ذهنی بر پذیرش مالیات بر ارزش‌افزوده نشان داد مقدار قدرمطلق آماره t برای مسیر حسابداری ذهنی به مالیات بر ارزش‌افزوده برابر ۱۸.۱۶۳ و بزرگتر از مقدار ۱.۹۶ است، بدین معنی که حسابداری ذهنی بر پذیرش مالیات بر ارزش‌افزوده در میان صاحبان کسب و کارهای خود اشتغال، تأثیر مستقیم و معنی‌داری دارد و فرضیه دوم

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

تأیید می‌شود. به صورت کلی، می‌توان نتیجه‌گرفت برای مالیات‌دهندگان، حسابداری ذهنی، پیگیری درآمد و هزینه‌ها را آسان‌تر می‌کند و بی میلی آنها را به پرداخت مالیات کاهش می‌دهد که این نتیجه با یافته‌های موهلباخر و کرچلر (۲۰۱۳) مطابقت دارد.

نتایج حاصل از آزمون فرضیه سوم مقایسه بین حسابداری ذهنی مالیات بر درآمد و حسابداری ذهنی مالیات بر ارزش‌افزوده نشان داد، بین حسابداری ذهنی مالیات بر درآمد و مالیات بر ارزش‌افزوده تفاوت معناداری وجود دارد. به بیانی دیگر، مالیات‌دهندگان با احتمال بیشتری برای مالیات بر ارزش‌افزوده، نسبت به مالیات بر درآمد، حساب ذهنی جداگانه در نظر می‌گیرند. نتایج این پژوهش با یافته‌های این پژوهش‌ها همسو است: اولسن و همکاران (۲۰۱۹)، کهن دل و همکاران (۲۰۲۰) و همچنین:

Ghodsmofidi (2019); Hahnel et al. (2020); Batrancea et al. (2020); Cheng et al. (2023).

با توجه به نتایج پژوهش پیشنهاد می‌گردد پیش‌بینی سالانه درآمدهای مالیاتی استان (مصوب) بر اساس روش‌های علمی پیش‌بینی صورت پذیرد تا از اظهارنظر غیر کارشناسی و برخورد سلیقه‌ای در این مورد پرهیز شود. با توجه به اهمیت موضوع به پژوهشگران توصیه می‌شود الگوهای اندازه‌گیری تمکین مالیاتی قابل استفاده در سطح بین‌المللی، بومی‌سازی و معیارهای اندازه‌گیری سطح تمکین در کشور بررسی شود. پیشنهاد می‌شود در تحقیقی روش‌های بهبود تمکین مالیاتی مؤدیان مبتنی بر تشویق بررسی شده و رابطه بین نوع کسب و کار، حسابداری ذهنی و سازگاری مالیاتی در افراد خود اشتغال بررسی گردد. هر پژوهشی در فرایند انجام، با محدودیت‌هایی مواجه است که محدودیت‌های ذاتی پرسشنامه از مهم‌ترین محدودیت‌های پژوهش حاضر است.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

سپاسگزاری

بدین وسیله از همه عزیزانی که در فرایند پژوهش مشارکت نمودند و سایر افراد و نهادهایی که همکاری لازم را با پژوهشگران داشتند قدردانی به عمل می‌آید.

ORCID

Hosein Nourani https://orcid.org/0009-0001-9452-2218

Mostafa Shamsoddini https://orcid.org/0000-0001-5855-7512

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

منابع

۱. ابراهیمی، فهیمه، و نجفی، زهرا. (۱۳۹۹). نقش حسابداری ذهنی در رفتار مالیاتی خویش‌فرمایان (مورد مطالعه: مؤدیان حقیقی استان فارس). حسابداری ارزشی رفتاری، ۵(۹)، ۳۷۱-۳۹۴.

۲. عرب مازار، علی اکبر، و دهقانی، علی. (۱۳۸۸). برآورد کارایی مالیات بر درآمد مشاغل و اشخاص حقوقی. پژوهشنامه مالیات، ۱۷(۷)، ۴۵-۶۴.

۳. عرب مازار، علی اکبر، گل محمدی، مریم، و باقری، بهروز. (۱۳۹۰)، سطح تمکین مالیاتی، مهم‌ترین شاخص دست‌یابی به یک نظام مالیاتی مطلوب و کارآمد. پژوهشنامه مالیات، ۱۹(۱۲)، ۲۷-۷۰.

۴. کیان، علیرضا، پورحیدری، امید، و کامیابی، یحیی. (۱۳۹۷). بررسی رفتار مدیران در به‌کارگیری حسابداری ذهنی در گزارشگری صورت سود و زیان. مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۱۵(۵۸)، ۱-۲۶.

۵. کهندل، زهرا، طالب‌نیا، قدرت‌الله، و نیکومرام، هاشم. (۱۳۹۹). بررسی تأثیر حسابداری ذهنی بر سازگاری مالیاتی حسابرسان خود اشتغال در حضور برخی عوامل میانی. بورس اوراق بهادار، ۵۱(۴)، ۱۹۰-۲۰۸.

۶. مؤمنی، علیرضا، گرد، عزیز، و ناگزیر، مجتبی. (۱۳۹۸). تأثیر حسابداری ذهنی مالیات بر فرار مالیاتی و برنامه‌ریزی مالیاتی در میان صاحبان کسب و کارهای مستقل (مطالعه موردی: استارت‌آپ‌های ایرانی). چهارمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و توسعه، تفلیس، گرجستان.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

References

1. Antonides, G., & Ranyard, R. (2017). Mental Accounting and Economic Behavior. In *Economic Psychology* (1st Ed., 123-138). New Delhi: Wiley.
2. Antony, A. (2020). Behavioral Finance and Portfolio Management: Review of Theory and Literature. *Journal of Public Affairs, 20*(2), e1996.
3. Arabmazar, A., & Dehghani, A. (2010). An Estimation of Business and Profession/Corporate Income Tax Efficiency in Provincial Tax Offices. *Journal of Tax Research, 17*(7), 45-64. [In Persian]
4. Arabmazar, A., Golmohammadi, M., & Bagheri, B. (2012). The Compliance Level: The Most Important Index Towards an Effective and Desirable Tax System. *Journal of Tax Research, 19*(12), 27-70. [In Persian]
5. Beer, S., Kasper, M., Kirchler, E., & Erard, B. (2020). Do Audits Deter or Provoke Future Tax Noncompliance? Evidence on Self-Employed Taxpayers. *CESifo Economic Studies, 66*(3), 248-264.
6. Bell, S. (2000). Do Taxes and Bonds Finance Government Spending? *Journal of Economic Issues, 34*(3), 603-620.
7. Batrancea, L. M., Nichita, A., De Agostini, R., Batista Narcizo, F., Forte, D., de Paiva Neves Mamede, S., Roux-Cesar, A. M., Nedev, B., Vitek, L., Pántya, J., Salamzadeh, A., Nduka, E. K., Kudła, J., Kopyt, M., Pacheco, L., Maldonado, I., Isaga, N., Benk, S., & Budak, T. (2022). A Self-Employed Taxpayer Experimental Study on Trust, Power, and Tax Compliance in Eleven Countries. *Financial Innovation, 8*(1), 1-23.
8. Bhattacharjee, S., Moreno, K. K., & Salbador, D. A. (2015). The Impact of Multiple Tax Returns on Tax Compliance Behavior. *Behavioral Research in Accounting, 27*, 99-119.
9. Burt, I., Thorne, L., & Walker, J. (2023). Reference Points, Mental Accounting, and Taxpayer Compliance: Insights from A Field Study. In *Advances in Accounting Behavioral Research* (139-167). Leeds: Emerald Publishing Limited.
10. Cheng, L., Yu, Y., Wang, Y., & Zheng, L. (2023). Influences of Mental Accounting on Consumption Decisions: Asymmetric Effect of a Scarcity Mindset. *Frontiers in Psychology, 14*, 1162916.
11. Dhami, S., & Hajimoladarvish, N. (2020). Mental Accounting, Loss Aversion, and Tax Evasion: Theory and Evidence. *CESifo Working Paper, 8606*, 1-47.
12. Dhir, S., Dutta, T., & Ghosh, P. (2020). Linking Employee Loyalty with Job Satisfaction Using PLS–SEM Modeling. *Personnel Review, 49*(8), 1695-1711.
13. Ebrahimi, F., & Najafi, Z. (2020). The Role of Mental Accounting in Self-Employed Business Owners' Tax Behavior (Case Study: Self-Employed Taxpayers of Fars Province). *Journal of Value & Behavioral Accounting, 5*(9), 371-394. [In Persian]

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

14. Fochmann, M., & Wolf, N. (2015). Mental Accounting in Tax Evasion Decisions: An Experiment on Underreporting and Overdeducting. *Arqus Discussion Paper, 186,* 1-43.
15. Ghodsmofidi, S. (2019). Investigating the Impact of the Audit Committee on Reducing Financial Distortions with Emphasis on the Specialty of the Auditor in the Industry. *Journal of Accounting and Management Vision, 2*(8), 68-84. [In Persian]
16. Hahnel, U. J., Chatelain, G., Conte, B., Piana, V., & Brosch, T. (2020). Mental Accounting Mechanisms in Energy Decision-Making and Behavior. *Nature Energy*, *5*(12), 952-958.
17. Kian, A., Pourheydari, O., & Kamyabi, Y. (2018). Investigating of Managers Behavior in Using Mental Accounting in Income Statement Reporting. *Empirical Studies in Financial Accounting, 15*(58), 1-26. [In Persian]
18. Kohandel, Z., Talebnia, Gh., & Nikomaram, H. (2020). The Effect of Mental Accounting on Tax Compliance of Self-Employed Auditors in the Presence of Some Intermediate Factors. *Journal of Securities Exchange, 13*(51), 190-208. [In Persian]
19. Mashhadizadeh, J., Karimi, F., & Aghajani, M. (2023). Providing a Communication Model of Customer Engagement and Competitive Business with Social Media Based on Brand: A Mathematical Approach. *International Journal of Nonlinear Analysis and Applications, 15*(9), 337-354.
20. Mazzolini, G., Pagani, L., & Santoro, A. (2022). The Deterrence Effect of Real-World Operational Tax Audits on Self-Employed Taxpayers: Evidence from Italy. *International Tax and Public Finance, 29*, 1014–1046.
21. Mohammed, H., & Tangl, A. (2023). Taxation Perspectives: Analyzing the Factors behind Viewing Taxes as Punishment-A Comprehensive Study of Taxes as Service or Strain. *Journal of Risk and Financial Management, 17*(1), 5.
22. Momeni, A., Gerd, A., & Nagozir, M. (2019). The Impact of Mental Tax Accounting on Tax Evasion and Tax Planning among Independent Business Owners (Case Study: Iranian Startups). *4th International Conference of Modern Research in Management, Economics and Development,* Tbilisi, Georgia. [In Persian]
23. Muehlbacher, S., Hartl, B., & Kirchler, E. (2017). Mental Accounting and Tax Compliance: Experimental Evidence for the Effect of Mental Segregation of Tax Due and Revenue on Compliance. *Public Finance Review, 45*, 118-139.
24. Muehlbacher, S., & Kirchler, E. (2013). Mental Accounting of Self-Employed Taxpayers: On the Mental Segregation of the Net Income and the Tax Due. *FinanzArchiv/Public Finance Analysis, 69*(4), 412-438.
25. Nguyen, D. H., De Leeuw, S., Dullaert, W., & Foubert, B. P. (2019).What is the Right Delivery Option for You? Consumer Preferences for Delivery

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]

Attributes in Online Retailing. *Journal of Business Logistics, 40*(4), 299-321.
26. Nteso, D. C. (2021). *Mental Accounting of Saving and Debt in South Africa*. Johannesburg: University of Johannesburg.
27. Olsen, J., Kasper, M., Kogler, C., Muehlbacher, S., & Kirchler, E. (2019). Mental Accounting of Income Tax and Value-added Tax among Self-Employed Business Owners. *Journal of Economic Psychology, 70*, 125-139.
28. Ozkan, M., & Ozkan, O. (2020). Financial Evaluation of Mental Accounting. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies, 6*(1), 86-118.
29. Puspita, M. E., & Wardani, B. K. (2022). Mental Accounting and Business Decision-Making within SMEs: A COVID-19 Pandemic Phenomenon. *Journal of Accounting and Strategic Finance, 5*(1), 151-178.
30. Sarstedt, M., Hair Jr, J. F., Cheah, J. H., Becker, J. M., & Ringle, C. M. (2019). How to Specify, Estimate, and Validate Higher-Order Constructs in PLS-SEM. *Australasian Marketing Journal, 27*(3), 197-211.
31. Wen, T., Leung, X. Y., Li, B., & Hu, L. (2021). Examining Framing Effect in Travel Package Purchase: An Application of Double-Entry Mental Accounting Theory. *Annals of Tourism Research, 90*, 103265.

استناد به این مقاله: نورانی، حسین، و شمس‌الدینی، مصطفی. (۱۴۰۳). بررسی تأثیر حسابداری ذهنی بر مالیات بر درآمد و مالیات بر ارزش‌افزوده در میان صاحبان کسب و کارهای خود اشتغال. پژوهشنامه مالیات، ۳۲(۶۴)، ۴۷ - ۷۰.

Journal of Tax Research is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial4.0 International License.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-15]

[DOI: 10.61186/taxjournal.32.64.1]